

A vízszegénység társadalmi-térbeli egyenlőtlenségei - Magyarországi helyzetkép 2024¹

Berecz Diána - Lágler Kristóf - Papp Gergely

A kutatás kiindulópontjaként megfogalmazódott, hogy bár a hazai víziközmű ellátottság nemzetközi összevetésben is igen jónak számít, mégis megfigyelhetők olyan területileg, társadalmilag és lakóhelytípusban egyaránt jól elkülöníthető csoportok, akiknek az ivóvízhez való hozzáférése akadályoztatott, vagy korlátozott. A PAD Alapítvány feltáró kutatása² statisztikai adatokat és eljárásrendi változásokat vizsgálva vázolja fel, hogy milyen térbeli-társadalmi faktorok határozzák meg alapvetően a vízszegénység hazai megjelenésének mintázatát tíz éves időtávban.

Országos, statisztikai adatok

A KSH a népszámlálás során 2011-ben és 2022-ben zajló népszámlálásában³ is vizsgálta a háztartások vízvezetékekkel való felszereltségét, ami korlátozottan ugyan, de lehetővé teszi a vízszegénység térbeli megoszlásának és az elmúlt évtized változásainak vizsgálatát.

A KSH adatbázisában 3 kategória áll rendelkezésre: (1) Hálózati vízvezetékekkel felszerelt háztartás, (2) Házi vízvezetékekkel [értsd kúttal] felszerelt háztartás, (3) Vízvezeték nélküli háztartás. Ez a kutatás azokat a háztartásokat tekinti vízszegénynek, amelyek sem hálózati, sem házi vízvezetékekkel nincsenek felszerelve. Ezeknél a háztartásoknál közkifolyóval, azaz közkutakkal kell ellátni a vízellátást, mint közszolgáltatást. Ennek feltételeiről bővebben a következő fejezetben.

¹ Hivatkozás: Berecz Diána, Lágler Kristóf, Papp Gergely: *A vízszegénység társadalmi-térbeli egyenlőtlenségei - Magyarországi körkép 2024 - PAD tanulmányok*, Budapest, Padon Alapítvány, 2024. / ISBN: 978-615-81918-7-6

² A kutatást a Civil Kollégium Alapítvány megbízásából készítette a Pad Alapítvány.

³ Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, Népszámlálás 2011 és 2022/ <https://www.ksh.hu/nepszamlalasok>

A 2011-es és a 2022-es népszámlálás között a vízvezeték nélküli lakott lakások száma 90.563-ról 69.010-re esett vissza, az érintett személyek számának kiszámításához az alsó jövedelmi kvintilis átlagos háztartásméretét érdemes alapul venni, mivel elsősorban ők sújtottak ezzel a problémával (lásd később). Ez 2011-ben 3,8, míg 2022-ben 3,0 fő. Ez alapján 2011-ben nagyságrendileg 344.000 ember, volt érintett, míg a 2022-es adat 207.000 fő körül alakul. Ebből körülbelül 85.000-en élnek városokban és 122.000-en községekben.

Ezek az adatok bizonyos trendeket megmutatnak, amelyek sok tényezőt figyelmen kívül hagynak. Egyrészt voltak telepprogramok amelyekben rengeteg, korábban vízvezeték nélküli háztartásba kötötték be a vezetékes ivóvizet, azonban sok helyen később kikapcsolták a vízszolgáltatást díjnemfizetés miatt. A vízvezetékre való rákötöttség miatt a népszámlálás "hálózati vízvezetékkel rendelkező háztartás"-nak tekintheti ezeket, ami igaz lehet korábban vízvezetékre kötött, és azóta szolgáltatásról leválasztott ingatlanok esetében is.

Az általános csökkenés ellenére vannak kiugró példák, többnyire városi területeken. Például Budapesten, Szekszárdon, valamint Komárom-Esztergom és Baranya vármegye nem vármegyei jogú városaiban is emelkedett a semmilyen vízvezetékkel nem rendelkező háztartások aránya. Az apró falvakban pedig kiugró emelkedések is lehetnek, amelyeket más, esetleg gazdagabb falvakban történő növekmény teljesen elfed a statisztikában.⁴

A KSH vármegyékre, régiókra, illetve településtípusokra gyűjtött adataiból az alábbi összefüggések olvashatók ki:

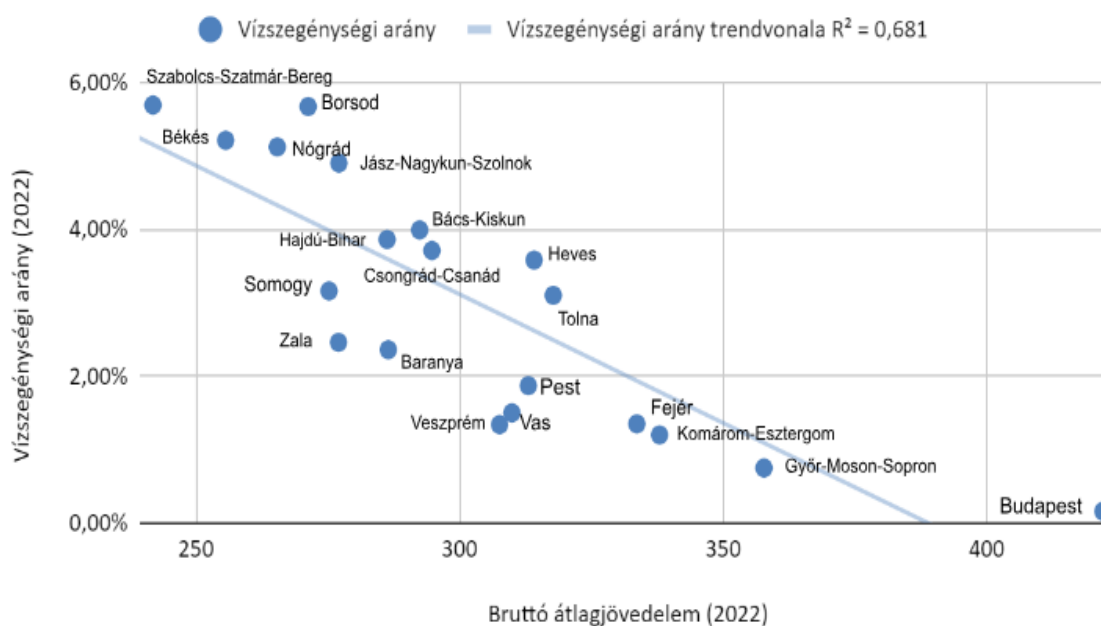
1. A vízszegény háztartások aránya csökkent.⁵
 - a. A vízszegény háztartások száma csaknem 30.000-rel, aránya összesen 20,3%-kal csökkent 2011 és 2022 között.

⁴ A népszámlálás adatbázisához való kutatói hozzáférés civil szervezetek számára nem biztosított, így csak a teljesen nyilvános adatokkal tudunk dolgozni, amelyek ilyen jellegű anomáliákat eredményezhetnek.

⁵ Itt fontos megjegyezni, hogy ezzel egyidejűleg a vízszegénység területi egyenlőtlenségei alapvetően nem változtak, továbbá az, a vízszegénységnek leginkább kitett, közzolgáltatásokból kiszoruló népesség, akik informális, jogilag nem rendezett lakhatási körülmények között élnek, nem jelennek meg a központi statisztikákban.

- b. A legnagyobb csökkenés a községekben tapasztalható, itt mintegy 23.000-rel csökkent a vízszegény háztartások száma, ami, összesen 24,5%-os csökkenést jelent.
 - c. Minél kisebb településtípusokat veszünk, annál nagyobb csökkenést tapasztalunk mind számszerűen, mind arányosan. Azonban még így is a kistelepüléseken a legmagasabb a vízszegény háztartások aránya.
2. A legvízszegényebb vármegyék a legszegényebb vármegyék.
- a. A legszegényebb vármegyék és a legvízszegényebb vármegyék rangsora nem teljesen azonos, de erős korreláció figyelhető meg. A kapcsolat vizsgálatához lineáris regresszió számítást alkalmaztunk. A pontos korrelációs együttható 2022-es adatokon mérve $-0,83$. A determinációs együttható $0,68$, ami azt jelenti, hogy az adott vármegye átlagjövedelme 68%-ban magyarázza a vízszegény háztartások arányát.

A vármegyék bruttó átlagjövedelmének és vízszegénységi arányszámainak összefüggése

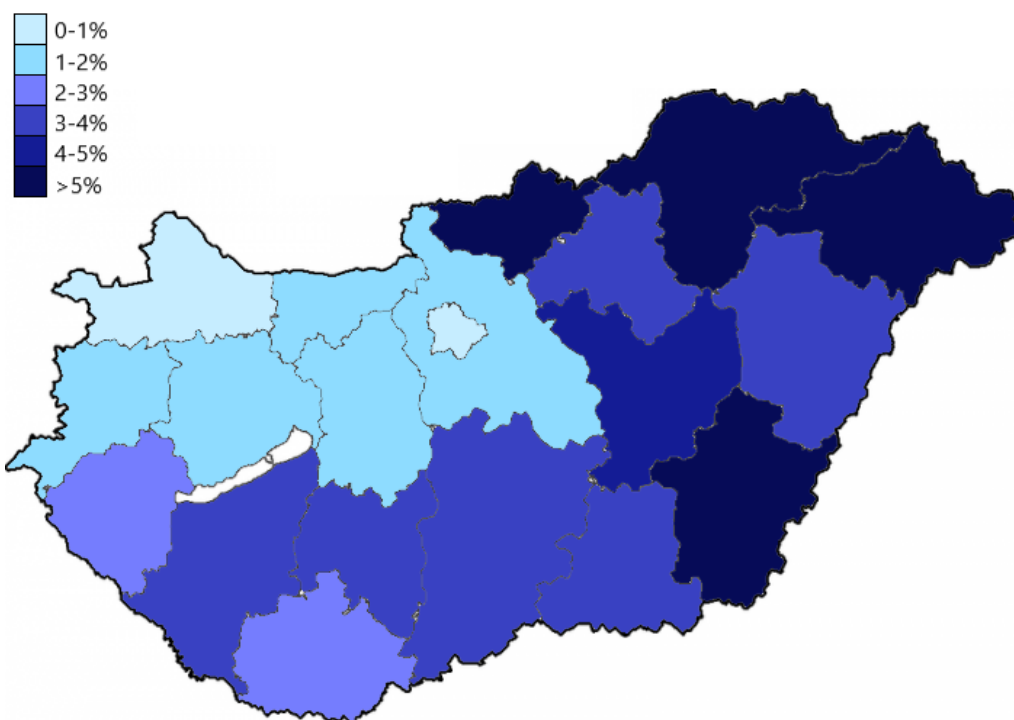
- b. A grafikonból kirajzolódik, hogy a keleti vármegyék a regressziós trendvonal felett, míg a nyugatiak alatta helyezkednek el. Ez azt jelenti, hogy a keleti vármegyékben a vízszegénységi arány magasabb, míg a nyugatiakban alacsonyabb, mint ahogyan azt az átlagjövedelem mutatója önmagában determinálná.
- c. A Víz Koalíció 2022-es állapotokat vizsgáló kutatásának⁶ és a KSH adatainak összevetésével kijelenthető, hogy a leginkább veszélyeztetett terület Borsod vármegye északi aprófalvas része, illetve Hajdú-Bihar keleti, határközeli része, ugyanis itt rendkívül magas vízszegénységi arány mellett a jelenlegi vízvezetékek felújítása, karbantartása is alig, vagy egyáltalán nem történik meg, és a rosszul karbantartott rendszereknek köszönhető vízveszteség is az országos középértéket meghaladó.

A jövedelem és vízszegénység vármegyei összefüggései

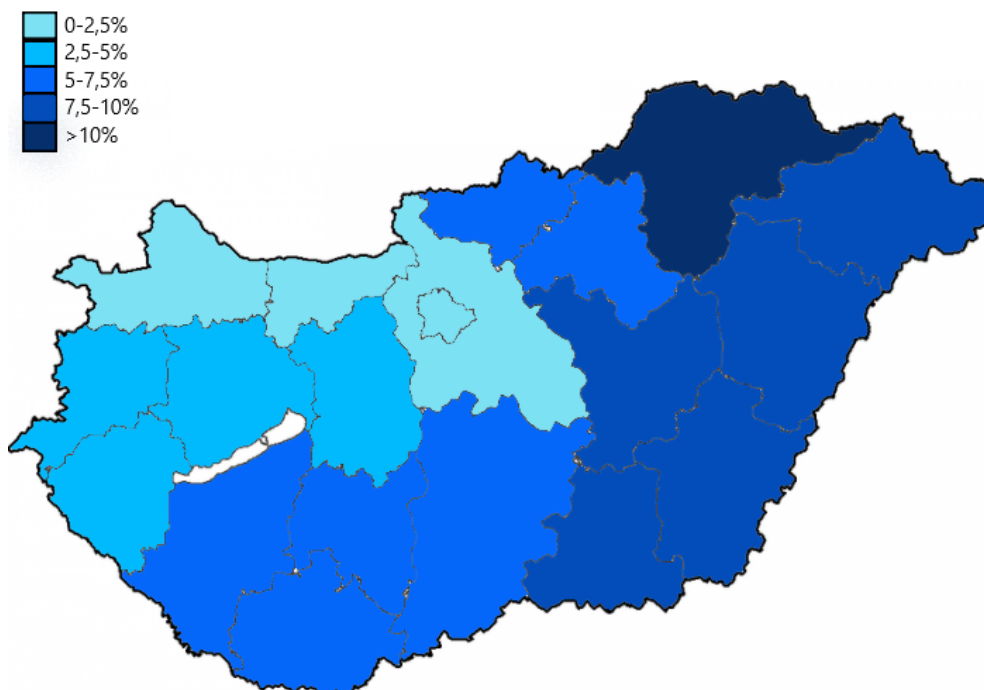
Helyezés	Legalacsonyabb átlag jövedelem (2022. IV. negyedév)	Legmagasabb vízszegénységi arány	Legmagasabb vízszegénységi arány községekben
1	Szabolcs	Szabolcs (5,69%)	Borsod (10,24%)
2	Békés	Borsod (5,62%)	Szabolcs (9,73%)
3	Nógrád	Békés (5,21%)	Békés (9,64%)
4	Borsod	Nógrád (5,19%)	Csongrád (9%)
5	Somogy	Szolnok (4,9%)	Szolnok (8,87%)

⁶ A kapcsolódó tanulmány elérhetősége: <https://www.cka.hu/ki-menti-meg-a-vizikozmu-szolnoki-szolgaltatasi/>

Vízszegény háztartások aránya vármegyénként (2022)

Vízszegény háztartások aránya községekben, vármegyékre lebontva (2022)

3. A vízszegény háztartások számosságának megoszlása régióként nagyon eltérő képet mutat.

- a. Noha mindenhol a kistelepüléseken a legmagasabb a vízszegény háztartások aránya, az összes vízszegény háztartásra vetített megoszlás korántsem ilyen egyértelmű. Tehát jóval nagyobb valószínűséggel találunk a kistelepüléseken vízszegénységben élőket, azonban az összes vízszegénységben élő között nem találunk ekkora valószínűséggel kistelepülésen élőket.
- b. A vízszegény háztartások nagyságrendileg %-e található városokban, de a nagy részük nem vármegyei jogú városokban.

Vízszegénység településtípusonként

Településtípus	Arány az összes vízszegénységhez képest
Községek:	61,54%
Városok összesen:	38,46%
Főváros:	1,36%
Vármegyei jogú városok:	6,57%
Egyéb városok:	30,53%

- c. A vízszegény háztartások számosságának megoszlása régióként és településtípusonként megmutatja, hogy az adott vármegyében található összes vízszegény háztartásnak mekkora része esik városokba, és mekkora községekbe. Azt látjuk, hogy ez a megoszlás teljesen független a jövedelemtől, vagy a területi elhelyezkedéstől, hanem valószínűsíthetően a domborzattal és településszerkezettel függ össze. A domimánsan síkvidéki régiókban, ahol nagyobb átlagos településnagyságok és gyakoribb városi jogállások jellemzőek a településszerkezetben, a vízszegény háztartások mintegy fele városokban található. A domb- és hegyvidéki régiókban, ahol a településállományban nagyobb arányt képviselnek a községek, azon

belül is a kis- és aprófalvak, ott ez az arány 1:3 körül alakul a községek javára.

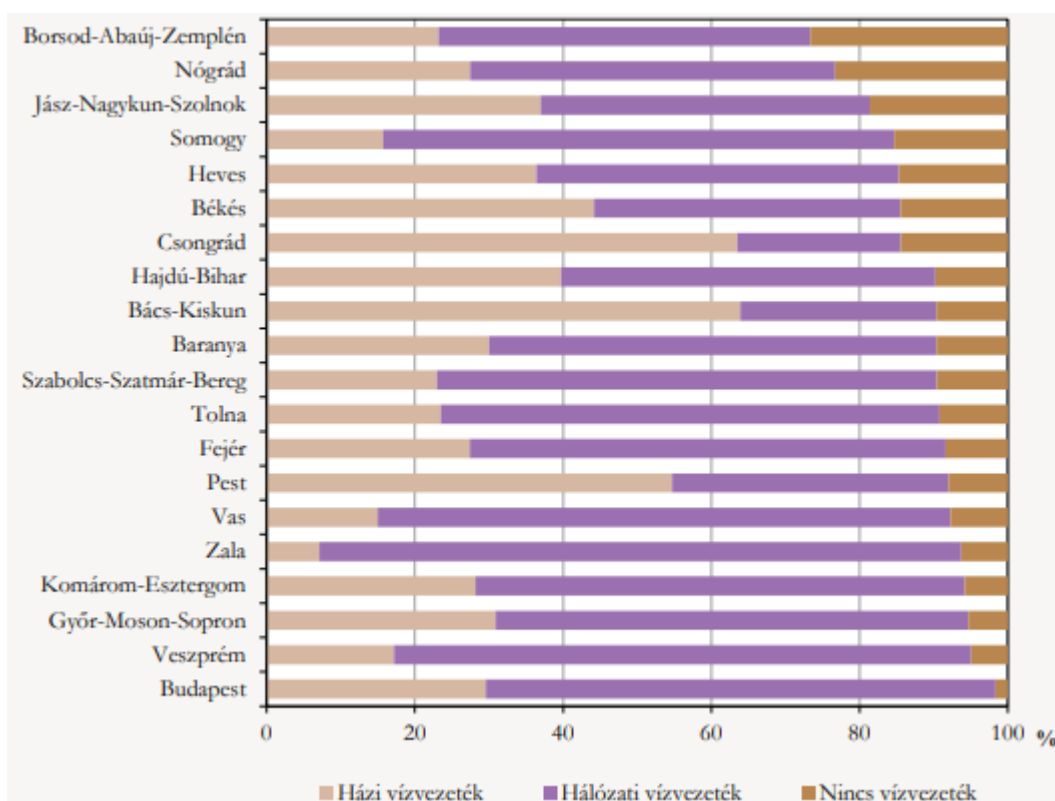
Régió	Vízszegény háztartások megoszlása	
	Városok	Községek
Pest vármegye	52,67%	47,33%
Dél-Alföld	49,35%	50,65%
Észak-Alföld	43,46%	56,54%
Közép-Dunántúl	27,63%	72,37%
Észak-Magyarország	26,9%	73,1%
Dél-Dunántúl	24,31%	75,69%
Nyugat-Dunántúl	22,86%	77,14%

4. A vízszegény háztartások aránya a kistépelüléseken a legmagasabb.
 - a. A községekben a legmagasabb a vízsszegénységben élők aránya, ez országosan a községi háztartások 5,73%-át teszi ki.
5. Az elmúlt évtizedben megfigyelhető a külterületekre, így a hajdani zártkertekbe való fokozott kiköltözés, elsősorban a városokból kiszoruló, fokozódó lakhatási szegénységben élő, egyre szélesedő népesség tekintetében. Habár a külterületek lakónépességének növekedéséről még nem hozzáférhetőek a 2022-es népszámlálási adatok, a 2011-es népszámlálás és vármegyei bontása alapján is megfigyelhető, hogy egyrészt:
 - a. a külterületi lakhatásnál a vízszegénység százalékosan is jelentősen nagyobb arányú, mint az országos átlagnál,
 - b. a külterületi lakhatás vízszegénységi érintettsége jellemzően a északkeleti, alföldi és dél-dunántúli, legjelentősebb roma lakossággal rendelkező vármegyékben a legnagyobb arányú.

A lakhatási válság fokozódásával várhatóan a fentebbi trendek is erősödni fognak. Ez azt jelenti, hogy a külterületek hálózati vízvezetékkel rendelkező

háztartásaiban növekedni fog a lakónépesség. Ezáltal egyre jelentősebb mértékben nemcsak az alsó jövedelmi tizedben élő és jelentős roma arányú népességet fogja érinteni a vízszegénység, hanem egyre nagyobb mértékben a középosztályból lecsúszó, a városokban lakhatásukat már fenntartani nem tudó népességet is.

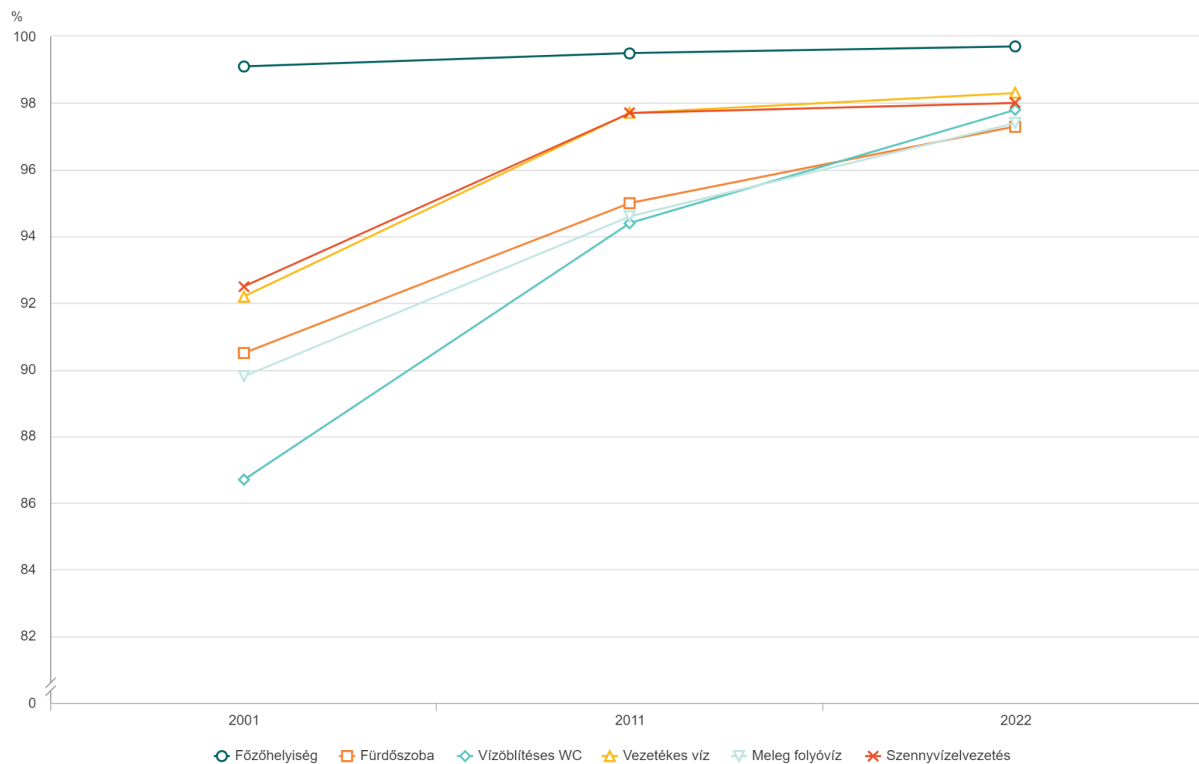
A külterületi lakásban élők vízellátottság szerinti összetétele vármegyéenként, 2011⁷

Habár az elmúlt évtizedben a vízszegény háztartások száma abszolút értékben csökkent, a vezetékes vízzel rendelkező lakások aránya országos szinten az elmúlt évtizedben nagyságrendileg csak minimálisan nőtt.

⁷ Forrás: Népszámlálás 2011 – 20. A külterületen élők társadalmi, gazdasági jellemzői, KSH, 2016., 50. ábra - https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_20_2011.pdf

Főzőhelységgel, fürdőszobával, vízőblítéses WC-vel, vezetékes vízzel, meleg folyóvízzel és szennyvízelvezetéssel ellátott lakások aránya, 2001-2022⁸

⁸ Forrás: Népszámlálás 2022. A települések legfontosabb adatai, KSH, 2024. - <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/>

Romák vízhozzáférése

Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének (FRA) 2021-es roma kutatása⁹ szerint a magyarországi romák otthonainak 17%-ában nincs vezetékes ivóvíz-bekötés. Ez jelentős javulás a 2016-os 32%-hoz képest. Ugyanakkor a roma lakosság arányaiban jelentősen nagyobb mértékben érintett a vezetékes ivóvíz hiányában, mint a teljes magyarországi népesség, amelyben ez az érték 2020-ban 2% volt.

A kutatás módszertanával meghatározott roma lakosság magyarországi lélekszáma 385.000 fő környékére tehető, miközben az átlagos roma háztartásméret 4,5 fő (Dupcsik, 2018¹⁰). Ezek szerint hozzávetőlegesen 65.450 roma állampolgár szenved hiányt vezetékes ivóvízben, ami a tanulmány elején becsült, mintegy 207.000 vízszegénységben élő állampolgár 31,6%-a. Mivel ez a szám sok viszonylagosan meghatározott adat eredőjeként jön létre, óvatossággal kell kezelni. A magyarországi romák lélekszámának megállapítására 200.000 és 2.000.000 között nagyon változatos becslések vannak, továbbá nagy számban találunk vegyes háztartásokat, amelyben romák és nem romák élnek együtt, így leginkább elméleti, közelítő adatoknak érdemes tekinteni a fentebbi értékeket.

Habár országokra lebontott adat nem érhető el, a kutatás megjegyzi, hogy nemek szerinti különbség nem mutatható ki a vízhozzáférés tekintetében. Az viszont kimutatható, hogy a 15 év alatti roma népesség minimálisan nagyobb arányban él vízszegény háztartásokban, mint az idősebb korosztály, illetve az egészségügyi akadályoztatással élő romák 28%-a, míg az egészségesek 18%-a él vízvezeték nélküli háztartásban, a vizsgált 10 országra vonatkozóan.

Mivel azonban a szegénység és a vízszegénység kockázata között erős korreláció van, az alábbi KSH adatok is alátámasztják, hogy a vízszegénységet is befolyásoló társadalmi faktorok erősebben hatnak a nőkre, fiatalokra, alacsonyabb iskolai

⁹ European Union Agency for Fundamental Rights (2022): Roma in 10 European countries, a comparative study doi:10.2811/930443, elérhető:

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results_en.pdf

¹⁰ Dupcsik, Csaba: *A magyarországi romák/cigányok a hétköznapi és tudományos diskurzus tükrében*. MTA - Szociológiai tanulmányok, 2018/1 (2018)

végzettségűekre és jövedelműekre, továbbá nagyságrendekkel jobban érintett a hazai roma lakosság. Ezek a társadalmi faktorok összeadódva fokozottan veszélyeztetetté teszik a hazai roma népeiséget a vízszegénység szempontjából is. Emellett, ahol nincs bekötve vezetékes víz a háztartásba, a nőket fokozottan érinti a víz beszerzéséhez, kezeléséhez kapcsolódó napi szintű munka. Az aktuálisan is érvényben lévő törvény és kapcsolódó rendelet¹¹ alapján, azoknál a háztartásoknál, ahol nincs vezetékes víz bekötve, ott maximum 150 méterre kell a közszolgáltatónak közkifolyót - közkutat - üzemeltetni. Ezeknél a szegény háztartásoknál többségében a nők hordják a vizet a közkútról és használják mosásra, mosogatásra, főzésre. A PAD Alapítvány korábbi terepmunkára alapozott kutatása bemutatta, hogy ha egy négyfős háztartásnál nincs vezetékes víz, akkor ahhoz, hogy az alapszintű 30 liter/fő/ nap ivóvíz beszerzést és felhasználást biztosítsák, minimum napi félállású munkaidőt kell erre fordítani. Mivel ezt többségében a háztartás női tagjai végzik, mint fizetetlen háztartási munka, ezáltal minimálisan ennyivel csökken a háztartás jövedelemtermelő képessége.¹² A 30 liter/fő/nap vízfelhasználás terepi tapasztalatok alapján is a minimális mennyiség, amivel ki tud jönni egy ember háztartási vízhasználata, továbbá a kapcsolódó rendeletben is 30 liter/ fő/ nap vizet számlázhat a közszolgáltató azoknak a háztartásoknak, ahol 150 méteres környezetében vezetékes víz híján közkutat kell fenntartani.¹³ Mivel az ilyen háztartások nagy számban önkormányzati tulajdonú szociális bérlakásokban vannak, így ezt a vízszámlát ebben az esetben az önkormányzat számlázza tovább a lakosoknak. Arra nincs országos összesítés és adat, hogy mennyi önkormányzat él a továbbszámlázással, és mennyi önkormányzatnál jellemző ennek elengedése szociális alapon. Települési szinten mind a két esettel lehet találkozni.

¹¹ 2011. évi CCIX. törvény a víziközmű-szolgáltatásról - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100209.tv> és a kapcsolódó rendelet: 58/2013. (II. 27.) Korm. rendelet a víziközmű-szolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300058.kor>

¹² Lásd bővebben a PAD Alapítvány Vízigazságosság kutatását - <https://www.pad.network/projektek/vizigazsagossag>

¹³ 8. melléklet az 58/2013. (II. 27.) Korm. rendelethez

**A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya
nem, korcsoport, iskolai végzettség, jövedelmi ötöd, gazdasági aktivitás,
háztartástípus szerint (%)¹⁴**

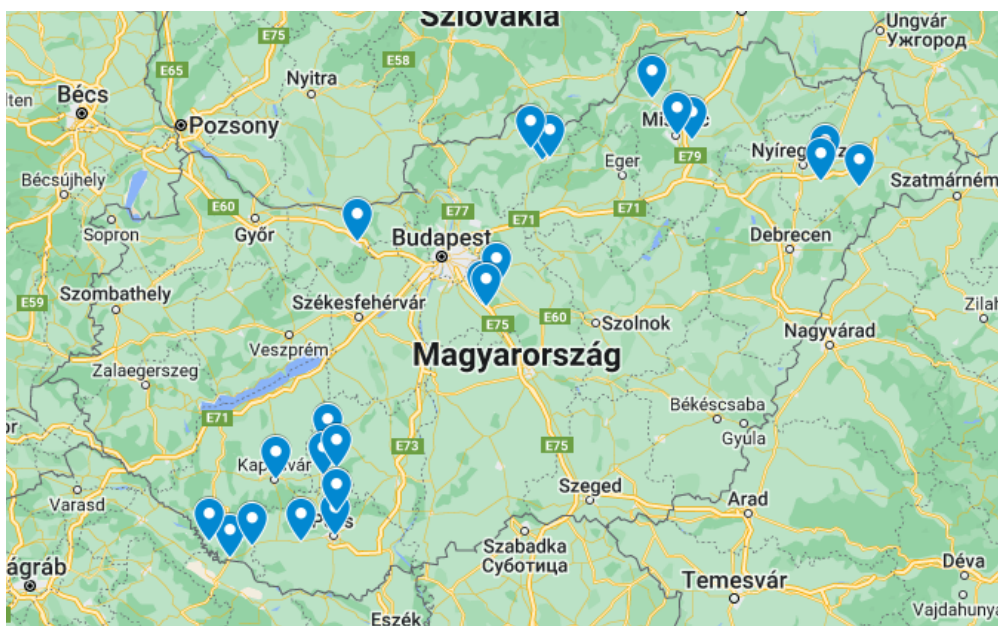
Korcsoport és nem szerint	2020	2021	2022
Összesen	19,4	18,4	19,6
Férfi	18,7	17,5	18,7
Nő	20,1	19,2	20,4
0–17	23,2	18,1	24,4
18–64	18,2	18,4	17,9
65+	19,9	18,4	20,7
Iskolai végzettség szerint			
Legfeljebb alapfokú	43,3	41,0	45,3
Középfokú	16,1	16,1	16,1
Felsőfokú	5,2	6,0	5,3
Jövedelmi ötödek szerint			
1. ötöd	74,5	67,4	73,2
2. ötöd	13,8	12,5	15,2
3. ötöd	5,1	7,4	6,5
4. ötöd	2,7	3,7	2,5
5. ötöd	1,2	0,8	0,7

¹⁴ Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/ele/hu/ele0034.html

Roma és a nem roma népesség körében			
Roma	67,8	58,1	61,7
Nem roma	17,9	17,0	18,6

A PAD Alapítvány 2023-ban, a Zöld Platform¹⁵ környezeti igazságossághoz kapcsolódó projektjében működött közre, amelyben 23 település, többségében romák lakta szegregált településrészeit vizsgálták a résztvevők terepi kérdőívezéssel.

A felmérésbe bevont települések¹⁶

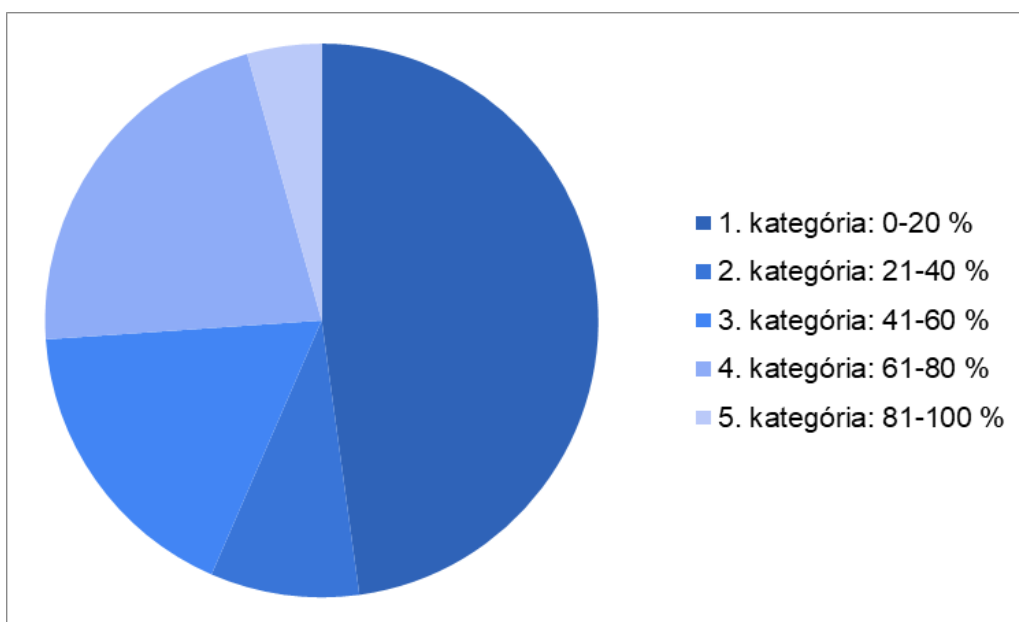
A felmérés kitűzött célja volt, hogy hozzájáruljon a hazai, többségében romák lakta településrészek társadalmi és környezeti problémáinak környezeti igazságossági szempontú feltárásához, keretezéséhez. A kutatás terepi felméréséhez a

¹⁵ <https://www.facebook.com/profile.php?id=61552961026329>

¹⁶ Forrás: saját szerk., terepkutatási adatokból - <https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=1Y13SUa97RyfGcc06zMii7HSHWH8qlrjA&ll=47.08489785831594%2C19.71696435&z=7>

projektcsapat összeállított egy online kérdőívet¹⁷ a tématerületekhez kapcsolódó kérdéssorral, továbbá a kérdőívre építve megközelítőleg fél-egy órás strukturált interjúk készültek. A települési kiválasztás alapjául szolgáló megelőző kutatásban¹⁸ már kialakult egy kontaktlista helyi, az adott településrészt jól ismerő, az ottani közösségek életében alakításában aktívan részt vevő emberekkel. A kutatásba bevont 23 település többségében romák lakta szegregált településrészein a terepi megfigyelések alapján az alábbi arányok tapasztalhatóak.

Vezetékes vízzel rendelkező háztartások aránya a terepi tapasztalatok alapján a vizsgált, többségében romák lakta szegregált településrészekben, 2023¹⁹

A terepi adatokból egyértelműen megfigyelhető, hogy a szegregált településrészeket nagyságrendekkel nagyobb mértékben érinti a vízszegénység, mint bármilyen más lakókörnyezetet.

¹⁷ Kapcsolódó online kérdőív: <https://forms.gle/YQZYAfXEtH1JR7Xw8>

¹⁸ Hiszako Indi Kft. kapcsolódó kutatása az NDI megbízásából: <https://www.ndi.org/sites/default/files/Impact%20of%20Covid-19%20on%20Hungarian%20Roma%20Communities%20-%20Associated%20Narrative%20%281%29%20%281%29.pdf>

¹⁹ Forrás: saját szerk., terepkutatási adatokból

Jogszábeli környezetben beállt változások

Kúttörvény és annak változásai

A kúttörvényhez kapcsolódó társadalmi hatások és az azokra adott reakciók vizsgálatához lokális és országos szakmai és civil szervezetek (pl. Magyar Vízkútfúrók Társasága; Kiskunok a Vízért Egyesület) egyes törvénymódosításokhoz kapcsolódó állásfoglalásait tartalomelemzéssel vizsgáltuk és az ezekben található állításokat szintetizáltuk.

A KSH adatai alapján Magyarországon mindössze 3310 háztartás (megközelítőleg 10.000 fő) rendelkezik házi vízvezetékkel, azaz kúttal. Ezt az első ránézésre is irreálisan alacsony számot az a módszertani anomália magyarázza, hogy a népszámlálás, mindenféle hálózati rákötéssel rendelkező ingatlant automatikusan hálózati vízvezetékkel rendelkező háztartásnak tekint, akár működik a vízvezeték, akár nem, akár használják, akár nem.

A községekben és kistelepüléseken a vízszegény háztartások arányszámának csökkenéséhez nagyban hozzájárulhatott a 2018. évi "kúttörvény", amely lehetővé tette a korábban illegálisan fúrt kutak büntetés nélküli bejelentését.

A kúttörvény részben könnyítést jelent, azonban ha a hatóság az enyhébb jogszabályt egy szigorúbb ellenőrzési protokollal párosítja, annak sok kárvallottja lehet a legszegényebbek között, különös tekintettel az Alföldön élőkre.

A hivatalosan bejelentett kutakból kivehető ivóvíz minőségét ugyanis EU-s rendelet szabályozza, miközben az Alföld nagy részén a talajvíz nem felel meg a kritériumoknak. Ilyen esetben, ha valaki az illegálisan fúrt kútjáról hivatalos bejelentést akar tenni, olyan víztisztító berendezéssel kell felszerelnie a háztartást, amely jelentős, sok háztartás számára megugorhatatlan költséget jelent.

2024. január 1-től a kútengedélyeztetés protokollja végletesen leegyszerűsödik²⁰, a nem védendő területeken mindenféle engedélyeztetési procedura nélkül lehet háztartási kutat fúrni, míg a védendő területeken is csupán bejelentési kötelezettséggel jár az illetékes katasztrófavédelmi hatóságnál. Ez elméletben sok háztartás számára megkönnyíti a vízkivételt, azonban rendkívüli kockázatot jelent a vízkészletek mennyiség- és minőséggazdálkodása szempontjából. A jogszabályváltozás a már 2020-ban elfogadott európai uniós ivóvíz minőségét szabályozó irányelvvel²¹ nem összeegyeztethető, habár ennek kapcsolódó, a magyar jogszabálytól eltérő szemléletű mérföldköveinek megvalósulását a 2020-as évek második felére határozták meg.²² Az irányelv továbbá kimondja, hogy az uniós országoknak javítaniuk kell, vagy fenn kell tartaniuk az emberi fogyasztásra szánt vízhez való hozzáférés mindenki számára, különös tekintettel a kiszolgáltatott és marginalizált csoportokra. E csoportok ivóvíz hozzáféréseinek biztosítása az Egyesült Nemzetek Szervezetének 2030-ig tartó fenntartható fejlesztési menetrendjében is szerepel, a fenntartható fejlődési célok között a 6. cél szerinti kötelezettségvállalásként.

A vízhozzáférés szempontjából leginkább elmaradott területeknek viszonylag kis hányada esik a vízkészletvédelmi szempontból kockázatos területekre. Ezen területek legnagyobb része a Dunántúli-középhegység (Bakony, Vértes, Gerecse)

²⁰ Az új szabályozás szerint a 2024. január 1. előtt létesített, 50 m talpmélységet meg nem haladó, az első vízzáró réteget el nem érő háztartási kutak esetén nem szükséges bejelentés vagy engedélyeztetés, függetlenül attól, hogy kockázatos vagy kockázatmentes területen helyezkednek-e el. - a kapcsolódó "1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról" aktuális módosítása: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500057.tv>

²¹ Az uniós országok biztosítják, hogy a vízkivételi pontok vízgyűjtő területeinek és az ellátórendszereknek a kockázatértékelése és kockázatkezelése, valamint a házi vízelosztó rendszereknek a kockázatértékelése megtörténjen, továbbá megvizsgálják azt, hogy a lehetséges kockázatok befolyásolják-e a víz minőségét, ideértve a rendszerben felmerülő veszélyek azonosítását és ellenőrzési intézkedések alkalmazását. - Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/drinking-water-essential-quality-standards.html>

²² 2027. július 12-ig össze kell állítaniuk (az uniós országoknak) a vízkivételi pontok vízgyűjtő területeinek kockázatértékelésére, kockázatkezelésére és monitorozására vonatkozó információt tartalmazó adatkészletet/ 2029. január 12-ig össze kell állítaniuk az emberi fogyasztásra szánt vízhez való hozzáférés javítását és használatának előmozdítását célzó intézkedésekre vonatkozó információkat tartalmazó adatkészletet/ biztosítaniuk kell, hogy megfelelő és naprakész információk legyenek elérhetők az emberi fogyasztásra szánt vízre vonatkozóan.

területén fekszik, amely a korábbi adatok tükrében kifejezetten jó vízellátottságú vármegyékben található.²³

Elméletben kivételt képez a Bükki Nemzeti Park területén található nagy, egybefüggő, vízkészletvédelmi szempontból kockázatosnak minősített terület, azonban ez a terület Borsod és Heves vármegyék leggazdagabb területe, feltételezhető, hogy az adott vármegyék vízszegénységi problémái nem ezen a területen jelentkeznek elsősorban.

Víziközmű-alap és a regionális vízművek államosítása

A víziközmű-alapról viszonylag kevés hivatalos anyag áll rendelkezésre, ezért a sajtóban megjelenő cikkek tartalmára, és az általuk hivatkozott forrásokra alapozva vizsgáltuk meg az új jogszabály lehetséges motivációit, implikált struktúráit és várható hatásait.

A víziközmű-alap hivatalos célja a rezsicsökkentés és az ivóvízhálózat amortizációja által okozott vízbiztonsági és víziközmű ellátási feszültségek csökkentése egy pénzügyi alap és annak működését szabályozó, törvényi erejű jogszabálycsomag létrehozásával.²⁴

Ennek részeként az állam 200 milliárd forintnyi beruházást fordít a nagy vízveszteségi mutatókkal rendelkező víziközmű-szolgáltatók infrastrukturális fejlesztésére, azonban ennek csupán nagyjából felét fordítja rekonstrukcióra, mintegy 30%-át pedig az újonnan létesülő ipari parkok vízellátásának kialakítására, amely lokális elosztása teljesen titkosított.²⁵

²³ Lásd a vízkészletvédelmi országtérképen: <https://geoportal.vizugy.hu/vizkeszletvedelem/>

²⁴ 24/2023. (XII. 13.) EM rendelet a Víziközmű-fejlesztési és Ellentételezési Alapról - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2300024.enm>

²⁵ Ezekről az arányokról V.Németh Zsolt államtitkár sajtótájékoztatóján beszélt, az erről szóló beszámoló itt elérhető:

https://hvg.hu/gazdasag/20240131_Vizikozmurekonstrukcios_programot_indit_a_kormany

Ezen túl a víziközművekre való kormányzati ráfordítás és az ipari parkoknak nyújtott kedvezmények viszonyáról az alábbi jogi forrásokból lehet következtetni:

<https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/7a97c4f57f542c0097e5fe61f25dfdaa5f846920/letoltes>

https://www.parlament.hu/documents/d/quest/infojegyzet_2024_15_vizikozmu-szolgalatas_2

https://www.parlament.hu/naplo42/059/n059_0072.htm

A centralizált irányítású víziközmű-hálózat hátránya pont az, hogy a marginalizált csoportok, amelyek vízhozzáférés szempontjából egyébként is kiszolgáltatott helyzetben vannak,²⁶ egy országos léptékű szervezetben még kevésbé tudják érvényesíteni az érdekeiket, mint helyi szintű döntéshozóknál. Így az elvi lehetősége is eltűnik annak, hogy egy lokális viszonyokat jól ismerő helyhatóság a helyi viszonyokra reflektálva tudjon szakpolitikai, eljárásrendi (többek között díjszabási) változtatásokat bevezetni az ivóvíz lakossági hozzáféréseinek és az ezzel kapcsolatos szociális szempontok bevezetésének érdekében.

Rezsicsökkentés

Az önkormányzatok vízszolgáltatáshoz kapcsolódó jogszabály-módosításainak jelentős része a rezsicsökkentéshez kapcsolódik, így adekvátnak tűnt ezeknek a szabálmódosításoknak a kvalitatív tartalomelemzése, amelynek fókuszába a különböző lokális jogszabályváltoztatások hasonlóságai kerültek.

A rezsicsökkentés államilag szabályozza a vízszolgáltatás díját, és az ebből befolyó összeg sok esetben nem elegendő a meglévő víziközmű-rendszerek szükséges karbantartására sem. A víziközmű-szolgáltatók lényegében csak az akut problémák elhárításával tudnak érdemben foglalkozni, ami ugyan a meglévő vízhálózat fenntartását úgy-ahogy lehetővé teszi, további közművesítést nem tesz lehetővé saját hatáskörben, csak abban az esetben, ha az állami szintről elrendelt, és a központi vezetés a hozzá tartozó forrásokat is delegálja.

A rezsicsökkentéshez kapcsolódó kormányrendelet²⁷ kiveszi az önkormányzatok kezéből a víziközművek szabályozásához szükséges jogokat és eszközöket. Jól látható, hogy a rezsivédelmi törvény nyomán az önkormányzatok jellemzően 5-15 önkormányzati rendeletet helyeznek hatályon kívül, vagy a szolgáltatóval fennálló szerződésüket ennyi ponton módosítják.²⁸ Ebből arra lehet következtetni, hogy az

²⁶ Lásd, PAD Vízigazságosság Kutatás - <https://www.pad.network/projektek/vizigazsagossag>

²⁷ 2013. évi LIV. törvény a rezsicsökkentések végrehajtásáról - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300054.tv>

²⁸ Lásd: szigetvári, szekszárdi, soproni esetek.

önkormányzatok által működtetett díjszabási struktúra, illetve víz- és energiaügyi rendelet-csomag érdemben tudott reflektálni a lokális sajátosságokra, azonban ez a diverzifikációs lehetőség a rezsicsökkentés nyomán kikerül az önkormányzatok kezéből.

Helyi, önkormányzati szintű szabályozások és eljárásrendek változásai az elmúlt évtizedben

A lokális, precedensértékű esetek felkutatásához az egyes önkormányzatok közgyűlési jegyzőkönyveit elemeztük, melyek fogadtatásának megvilágítására a lokális sajtóban megjelenő tematikus cikkeket, riportokat vizsgáltuk meg.

A helyi szintű eljárásrendi változások jellegében is megfigyelhető nyugat-kelet törésvonal. Nyugat-Magyarországon a víziközművekhez kapcsolódó lokális jogszabályok és eljárásrendek elsősorban a rezsicsökkentéssel kapcsolatban, ahhoz igazodva, szükségszerűen változtak meg. A települések többségénél a rezsicsökkentés hatására, annak 2013 év eleji bevezetésével egyidejűleg léptek hatályba módosítások, de egyes helyeken a 2010-es évek végéig tartottak a rezsicsökkentés jogi "utóregései." Nyugat-Magyarországról olyan településeket választottunk ki, ahol a 2011-es és 2022-es népszámlálás között nőtt a vízszegény háztartások száma.

A két vizsgált népszámlálás között az arányaiban egyik legnagyobb vízszegénységi növekményt elérő **Sopron** városában például 4 ponton is módosították az önkormányzat és a helyi vízmű között fennálló üzemeltetési szerződést a 2013. január 13-i közgyűlésen, azonban mind a szerződés, mind az említett változások titkosak.

Szigetváron²⁹ az önkormányzat 2013 januárjában az éves vízdíj-bevétel 12%-ában határozta meg a város víziközmű-hálózatának bérleti díját. Ezt a díjat fizeti az önkormányzat a hálózatot tulajdonló Baranya-Víz Zrt.-nek, melyen felül az üzemeltetés költségei szintén az önkormányzatot terhelik.

²⁹ Baranya vármegye nem vármegyei jogú városaiban szintén tapasztalható a vízszegénység növekedése a két népszámlálás között.

Ezt az önkormányzat határozatban módosította 2015 novemberében, ám a határozatot egészen 2018-ig nem sikerült a Baranya-Víz Zrt.-vel szemben érvényesíteni, így 2018-ban az önkormányzat kezdeményezte a visszamenőleges hatályú bérleti-díj mérséklést.³⁰ Ez nincs közvetlen összefüggésben a vízszegénység kérdésével, azonban nyilvánvalóan következik belőle, hogy a víziközművek fenntartásának és a közműhálózat fejlesztésének lehetőségei jelentősen csökkennek, ha az önkormányzat nem tudja saját hatáskörben tervezni a bevételeket és a költségek jelentős része is felülről szabályozott.

Hegymagas községben (Veszprém vármegye) 2019-ben felemelték a víziközmű-hálózatra való rákötés díját 300.000 Ft-ra³¹. Ez az a díj, amit az ingatlan tulajdonosa az önkormányzatnak fizet a közműhálózatra való rákötés esetén, a beavatkozás infrastrukturális költségein felül. Hegymagas vízkészletvédelmi szempontból kockázatos területen fekszik, így a kútfúrás szintén extra terhet ró a tulajdonosokra.

Szekszárd város önkormányzata 2014. július 2-i ülésén³² összesen 18. vízközmű-szolgáltatást és víziközmű díjakat szabályozó önkormányzati rendelet hatályon kívül helyezéséről döntött, mivel e jogszabályok megalkotására az önkormányzat hatásköre megszűnt, így a jogszabályok hatályban tartása sem lehetséges. Ezek között volt olyan, ami kifejezetten a város egy-egy területére vonatkozóan vagy valamilyen funkció betöltésével kapcsolatban szabályozta a vízdíjat. Például zártkerti részen található, nem állandóan lakott ingatlanok vízdíját más díjszámítási képlet szerint határozta meg, mint a lakóövezeteket. Ez jól illusztrálja, hogy a központosított irányított rezszivédelem milyen módon veszi ki a helyi önkormányzatok kezéből a lehetőséget, hogy jogi felhatalmazásukkal élve reflektáljanak a lokális sajátosságokra.

³⁰ Forrás: https://www.szigetvar.hu/sites/default/files/4-es_napirend_23.pdf

³¹ A vezetékes víz bekötésének ára 130.000 - 420.000 Ft a csatorna típusától és igényektől függően 2024-ben. Az alap csatorna bekötése 1.5 m mélységig nagyjából 130.000 - 180.000 Ft-ba kerül.

³² <https://szekszard.hu/application/files/3815/3227/6477/152elot.pdf>

A keleti vármegyékben sokkal jellemzőbben fordul elő az egyes lakosok vagy egyes társadalmi csoportok vízhozzáféréseivel vagy vízhasználatával kapcsolatos állapotokra reflektáló változás.

Mezőkövesd város önkormányzata 2024. január 24-én kelt környezetvédelmi programja deklarálja, hogy a vízvezetékekkel el nem látott háztartások számára adott a hálózatra való rákötés lehetősége, ezért a településvezetés részéről “Ösztönözni kell a jelenleg hálózatra rá nem kötött ingatlanok bekötését, ezzel párhuzamosan az üzemelő közkifolyók számát lehetőség szerint csökkenteni kell”. Továbbá megfogalmazza a város területén található artézi kutak vízkészletével való gazdálkodás irányelveit. Habár a program adott irányelvéhez konkrét cselekvési terv nem társul, de a legtöbb kelet-magyarországi város rendeleteiben, programjaiban, vagy irányelveiben még ilyen szinten sem érintett az ivóvízzel való ellátottság, holott a térség az ország vízszegénységgel leginkább sújtott területe.

A borsod vármegyei **Tornanádaska** jellemző esete a szegregátumokban történő háztartási vízelzárásoknak és az itt jelenlévő közkutak ritkításának. Az elmúlt években a többségében romák lakta szegregátumban a legtöbb házat lekapcsolták a vízvezetékéről, amire korábban rá volt kötve, mert vagy a vízvezeték karbantartása nem volt megfelelő, vagy csak a közüzemi számlákat nem fizették az ott lakók. Emellett a faluban az elmúlt időszakban 15-ről 5-re csökkent a közkifolyók - közkutak - száma.³³

Viszonylag nagy sajtóvisszhangot³⁴ váltott ki, mikor 2013 nyarán **Ózdon** az önkormányzat szűkítőket szerelt fel a közkutakra, hogy a nyári hőségben megnövekedő vízfogyasztás ilyenfajta korlátozásával spórolni tudjanak. A vízkorlátozás elsősorban azokat a romatelepeket sújtotta, amelyek lakói jelentős részben kizárólag a közkutakból tudnak ivóvízhez jutni. Az önkormányzat indoklása szerint elejét akarták venni annak, hogy “egyesek” a közkutakról öntözzenek, és a

³³ <https://hu.euronews.com/2023/03/24/meg-mindig-szazezrek-elnek-magyarorszagon-vezetekes-viz-nelkul>

³⁴ https://index.hu/belfold/2013/08/05/egyetlen_kutat_nyitottak_meg_ozdon/?token=96ec55478ecd415de6c8ae6b1c92fef6

“ipari mértékű vízfelhasználást” végezzenek, miközben “mások” tisztességesen fizetnek a vízszolgáltatásért. Üzeneteikben igyekeztek a kiskerttulajdonosokat hibáztatni a közkutakat napi szinten közszolgáltatásként használó szegényekkel és romákkal szemben, akiknek végül a következményeket viselni kellett, de az egész narratíva a “nincs ingyen ebéd” üzenete köré épült. Végül az ügy alkalmas volt egy politikai törésvonal kialakulására is, ahol a különböző roma szervezetek is ellentétes álláspontokra kerültek, nyilvánvalóan ellehetetlenítve az érdekképviselést.

A pécsi Hősök terén és Györgytelepen az országos trendekhez igazodva egyre inkább jellemző, az önkormányzati szociális bérlakásoknál a kártyás mérőórák használatának bevezetése a vezetékes vízfogyasztásnál is. Ennél az esetről a rendszeres kártyás feltöltést csak a pécsi városközpontban, a vízszolgáltató irodájában, ügyfélfogadási időben tudják a város peremén élő lakosok megoldani. Ez egyrészt plusz utazási idővel és költséggel jár, másrészt sokszor nehezen megoldható logisztikát jelent munka mellett vagy idős lakosoknak. A nyíregyházi Huszártelen is a kártyás előrefizetős módszert kezdték el fokozatosan bevezetni a háztartási vízhasználatnál a nagy vihart kavart önkormányzati közút-elzárások után.³⁵ A kártyás vízhasználat pozitívuma, hogy nem alakul ki hátralék a vízszámlák fizetésénél, így a lakók előre tudnak tervezni a költséggel. Azonban negatívum, hogy a szegény háztartások sokszor nehezen tudják az alapszintű vízvételt is kigazdálkodni, így mint az áramnál, sokszor a hónap végére már nem jut pénz vízre. Továbbá ennél a rendszernél az a módszer, hogy ha nem tudják feltölteni a vízkártyát, akkor is alapszinten kapnak vizet a hálózatról - 1 m³/ hónap -, de ennek az ára levonódik a vízkártyáról, mikor újra tudják tölteni.

35

https://index.hu/belfold/2019/06/28/nyiregyhaza_huszar_lakotelep_romak_ivoviz_nyirsegviz/?token=fa73de58f596f682ed7a4e5c1227ca5

Összegzés

A vízszegénység minden elérhető információ szerint **kiemelten sújtja a más szempontokból is deprivált csoportokat**. Területi megoszlásban jól látszik, hogy a **jövedelmi szempontból hátrányos helyzetű vármegyékben sokkal magasabb a vízszegény háztartások aránya**, továbbá a településméret - ami szintén a jövedelemmel egyenesen arányos indikátor - is befolyásolja a vízszegénységi arányt. Az is egyértelmű, hogy **roma honfitársaink között 8,5-szer nagyobb valószínűséggel találunk vízszegénységben élőt**, mint a nem romák között.

Szakpolitikai ajánlások

A Nemzeti Vízművek hatáskörébe került regionális szervezetek és önkormányzatok jó esetben konzultatív jogkörrel rendelkeznek. Indokolt lenne döntési és javaslattevési jogköröket delegálni hozzájuk. Ehhez kapcsolódva javasolt általánosan érvényesíteni a szubszidiaritás elvét a víziközművek szabályozásával kapcsolatos jogkörök delegálásánál. Az önkormányzati jogkörök bővítéshez normatív támogatás is társuljon.

Szociális alapon járó támogatások bevezetése a víziközművekről lekapcsolt ingatlanok visszakötésére, és a vízszolgáltatás díjának fedezésére.

Szociális alapon járó kedvezmények a víziközmű-hálózatra való háztartási bekötéseknél, ahol ez infrastrukturálisan lehetséges.

A közkifolyók – közkutak – elzárásának és megszüntetésének országos tilalma, kiemelten a szegregált és szegregálódó településrészekben és környezetükben.

Azokon a településrészekben, ahol kártyás előrefizetési rendszerben lehet háztartási vezetékes vizet használni, kötelező legyen helyben, a településrészen belül megoldania a szolgáltatónak a kártya feltöltési lehetőséget³⁶.

³⁶ Például helyi kisboltnál stb.

30 liter / fő / nap háztartási vízhasználat legyen díjmentes a szociálisan rászoruló háztartások számára.

Induljon el országos szakpolitikai párbeszéd a kormányzat részéről a kártyás előrefizetős háztartási vízhozzáférés alkalmazhatóságának megvitatásáról, érintett roma és szakmai civil szervezetek bevonásával.

Szerzők: Berecz Diána, Lágler Kristóf, Papp Gergely

ISBN: 978-615-81918-7-6

Kiadó: PAD Alapítvány

Budapest, 2024.